

Over 'de zevende'

Vijftig jaar PSF-PSCW in Amsterdam

Rob van Ginkel en Dieteke van der Ree

1 Er was er een jarig ...

In de tweede week van januari vierde de Faculteit der Politieke en Sociaal-Culturele Wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam – oorspronkelijk 'de zevende' – een verjaardagsfeestje: haar gouden jubileum. In de jaren na de bevrijding door Jan Romein en Nicolaas Wilhelmus Posthumus bedacht om academici te vormen tot een politiek en maatschappelijk minder naïeve elite dan die van voor en tijdens de oorlog, ontwikkelde de 'rode' faculteit zich stormachtig en werd ze een spraakmakende institutie. De geschiedenis ervan en de huidige onderzoeksthema's en -trends stonden bij de viering en de daarmee gepaard gaande jubileumconferentie en andere activiteiten centraal. De leden van de vier onlangs opgeheven vakgroepen – politicologie, sociologie, culturele antropologie en communicatiewetenschap – konden bij deze gelegenheid eens in elkaars keuken kijken. Voeg daar nog degenen bij die aan satellietinstituten als Migratie en Etnische Studies, Godsdienst en Maatschappij, Vrouwenstudies en Aziëstudies zijn verbonden en men begrijpt dat een bont gezelschap zich aan een interdisciplinair samenzijn waagde. Velen uit de onderscheiden richtingen zaten voor het eerst gezamenlijk achter een conferentietafel of wisselden voor het eerst van gedachten. En die ontmoetingen bleken in veel gevallen alleszins mee te vallen.

Het is niet onze bedoeling hier een licht te laten schijnen op alles wat er gedurende de achtste, negende en tiende januari van dit jaar in Amsterdam is gezegd en besproken, noch om er een samenvattende beschouwing aan te wijden. Wie daarover meer wil weten kan terecht bij de bundel *Uit de zevende* (Gevers 1998), en wie nieuwsgierig is naar enkele markante grondleggers raadplege *In de zevende* (Goudsblom e.a. 1998). Tezamen bevatten ze talloze boeiende wetenswaardigheden over de Amsterdamse sociale wetenschap van toen en thans. In dit stuk willen we slechts enkele impressies van het gebeuren geven.

2 Historische brokstukken

Nogal wat van de lezingen en redes rondom de viering van het vijftigjarige 'Amsterdamse wonderkind' gingen in op de grote en kleine geschiedenissen van de faculteit:

de wording, de benoemingskwesties, de muizenissen, de persoonlijke conflicten, de programmatische en paradigmatische twisten, de groei en bloei, de fissies en fusies, de verbindende en verdelende elementen tussen de samenstellende delen. Ter gelegenheid van de 366e verjaardag van de UvA mocht Bram de Swaan dit keer de dies-rede uitspreken, met als titel: *Volgende les: De Amsterdamse sociale wetenschap na 50 jaar*. Als historisch socioloog verloochende hij zijn afkomst niet en liet hij op de hem eigen, onnavolgbare wijze enkele algemene ontwikkelingen de revue passeren. Doorheen de tijd valt er een lijn te ontdekken: De Swaan maakt in zijn 'sfeerbeschrijving' duidelijk dat de Amsterdamse sociale wetenschappen, in het bijzonder de sociologie en de culturele antropologie, zich kenmerken door hun historiserende, vergelijkende, empirische en kwalitatieve aanpak, een benadering van de sociale werkelijkheid waarin 'de wording van toentertijd' iets hoopt te kunnen verklaren van 'de werking van mettertijd'. Daarbij waren en zijn haar beoefenaars 'helemaal niet wars van enige sociologische verbeeldingskracht' (1998: 11). Toch heeft juist dit type sociale wetenschap weinig succes gehad bij het meedingen naar de vleespotten van organisaties als de NWO, een feit dat De Swaan niet onder stoelen of banken steekt. Fijntjes wijst hij erop dat 'daar een vrijwel perfecte bevoordelingspraktijk' samengaat 'met een ernstig defecte beoordelingscultuur' (ibid.: 13). Weer naar de parochiale aangelegenheden overstappend meent De Swaan dat van binnenfacultaire conflicten tussen sociaal-wetenschappelijke beginselen steeds óók een integre-rende werking is uitgegaan, die tegenstrevers bijeenbracht in discussies.

De controverses rond Norbert Elias vormen van deze stelling de illustratie bij uitstek. Voor of tegen: een standpunt moest bepaald worden. In een boeiende voordracht ging Dick Pels tijdens de jubileumconferentie in op 'het succes' van de Amsterdamse figuratiesociologie, een succes dat hij toeschreef aan de rol van het driemanschap Elias-Goudsblom-De Swaan. Door een samenloop van omstandigheden en door een combinatie van intellectuele en organisatorische kwaliteiten is het trio er volgens 'randfiguur' Pels in de jaren zeventig in geslaagd ruimte te maken voor de ontplooiing van een perspectief en de vestiging van een school: de figuratiesociologie. In de strijd met andere sociologen haalden de eliasianen, die in het 'kennispolitieke midden' tussen linkervleugel (Kruijer, Wertheim) en rechtervleugel (Den Hollander, Jolles en Kobben) schipperden, steeds hun slag binnen. In dit succesverhaal waren kennis en macht, wetenschappelijke belangstelling en instituutspolitiek nauw verweven. De rechterzijde werd door de generatie van activistische studenten weggevaagd, de meer marxistisch *angehauchte* sociologen moesten in een compromissenpolitiek en in een periode van ongekende personele groei steeds toelaten dat voor elke marxistisch georiënteerde socioloog ook een eliasiaan werd aangesteld. Met het wegvallen van de rechtervleugel werd de nieuwe oppositie die tussen 'Marx' en 'Elias'. Tot dit eerste kamp behoorde de Duitse nieuwkomer Veit Bader. Een andere nieuweling, de Amerikaan Alvin Gouldner, kwam er dichtbij te staan, maar hij pakte al snel weer zijn biezen. Zowel de eliasianen als de marxisten

trokken zich na verloop van tijd terug op het eigen erf, maar gingen confrontaties met elkaar niet uit de weg. De eerstgenoemden streefden een 'paradigmagemeenschap' na en probeerden in de inmiddels tot ontwikkeling komende vakgroep Sociologie en Geschiedenis vreemde eenden in de bijt te weren. Ze moesten weliswaar Bader aanvankelijk in hun midden dulden, maar deze werd gemarginaliseerd en gaf er al snel de brui aan. Zo kregen de figuratiesociologen het rijk vrijwel alleen, met als bekroning de oprichting van de Amsterdamse School.

Pels' coreferent, Kitty Roukens, kon zich maar heel gedeeltelijk in diens analyse vinden. Zijn nadruk op hoofdpersonen binnen één instituut, zo zei Roukens, ontnam het zicht op de bredere verbanden waarbinnen de vestiging van het eliasiaanse paradigma zich voltrok. Als figuratiesociologe wees zij erop dat juist een figuratiesociologische analyse Pels verder had kunnen brengen. De historisch sociologen sloten namelijk een alliantie met de cultureel antropologen, onder wie Jeremy Boissevain en Anton Blok, die al evenzeer streden om de invoering van een nieuwe regionale en theoretische richting: de antropologie van Europa en de transactionele benadering. Door samen op te trekken en front te maken wisten figuratiesociologen en europeanisten hun posities te versterken en de machtsbalans in hun voordeel door te laten slaan. Roukens voegde daaraan toe, dat men een groot vraagteken bij het vermeende 'succes' van de figuratiesociologie kan zetten. Zoals ook de antropologie van Europa tot op zekere hoogte inmiddels weer gemarginaliseerd is, zo heeft de figuratiesociologie nauwelijks langdurige institutionele verankering gekregen: zoals ook De Swaan al uiteenzette, vist de Amsterdamse School naast de subsidievijvers en de leerstoel van de onlangs geëmeriteerde Johan Goudsblom zal, als de plannen doorgaan, opgeheven worden.

3 De stad als disciplinair kruispunt

Bovendien draait het in de Amsterdamse sociologie niet alleen om figuratiesociologen, al zou men dat afgaand op berichtgeving in de media soms wel denken. Er zijn ook stads-sociologen, arbeids- en organisatiesociologen en anderen actief, die zich niet door een eliasiaans perspectief laten leiden. Noch in onderzoek, noch in onderwijs schaaft iedere Amsterdamse socioloog zich dus achter de figuratiesociologische zaak en de Amsterdamse sociologiebeoefening laat zich evenmin vatten onder de door De Swaan geopperde grootste gemene deler van het 'sociaal modernisme'. Dit bleek bij voorbeeld duidelijk tijdens de vier aan de stad Amsterdam gewijde conferentiesessies. Hier kwamen sprekers aan het woord uit alle richtingen van de faculteit, die niet zozeer een theoretische, als wel een thematische verbondenheid bleken te hebben: de stad. Zonder voorbij te gaan aan de stedelijke geschiedenis vormde het actuele alledaagse stadsleven het uitgangspunt voor hun presentaties. Daarbij kwamen heel verschillende onderwerpen aan de orde: de strijd om tolerantie in de openbare ruimte, de multiculturele stad, stedelijke elites, de beleving van bij uitstek ste-

delijke fenomenen als buitenreclame of de (on)zichtbare erotische aantrekkingskracht van de stad. De diversiteit aan onderwerpen bracht een keur aan in beeld gebrachte stedelijke groeperingen met zich mee: daklozen, huiseigenaren, puissant rijke bankiers, etnische ondernemers, homo's, lesbo's, dagjesmensen en nieuwe stedelingen. De thematische verbondenheid, in de woorden van emeritus hoogleraar W.F. Heinemeijer ook wel 'het gamma van stadsonderzoek', laat dan ook een bonte verscheidenheid van onderzoekswijzen zien. Kwalitatief georiënteerde benaderingen stonden broederlijk naast kwantitatieve tellerij, netwerkanalyses naast straat-interviews, observaties werden afgewisseld met theoretisch verkennende beschouwingen.

Uit het sociologische gedachtegoed bleken aanzetten te kunnen worden geformuleerd die, toegespitst op grotestadsproblemen, een uitdaging vormden tot het opnieuw overdenken van begrippen of fenomenen die allang lijken te zijn platgetreden. Een debat over alledaagse tolerantie bij voorbeeld, waarin het de spreker ging om 'het onderdrukken van de neiging om anderen te onderdrukken', blijkt aan sociologische diepte te winnen als daar ook W.I. Thomas' begrip van de 'definitie van de situatie' op wordt toegepast. Want verschillen definities van de situatie niet enorm tussen degenen wier gedrag in de openbare ruimte van de stad als problematisch wordt ervaren – daklozen, hangjongeren, graffiti kunstenaars – en zij die zich hier doorlopend aan ergeren? Wordt de stad nu versierd of vervuild door graffiti; hangen die allochtone jongeren maar wat doelloos rond of is hun ontmoeting in de openbare ruimte onderdeel van een cultuur die ons Nederlanders niet zo vertrouwd is? Wordt de huidige stad nu 'netter' en 'veiliger' door al die hekken om de openbare ruimte of levert ze daklozen steeds minder gelegenheid tot het vinden van een slaapplek?

Ook in bijdragen waarin Thomas' definitie van de situatie niet als expliciet begrip werd gehanteerd, bleek desalniettemin hoe bruikbaar het is om bestaande discussies tussen doven te begrijpen: zoals die tussen planners en inrichters van de openbare ruimte en stadssociologen bij voorbeeld. De laatsten leggen het hierbij onveranderlijk af tegen de eersten, waardoor er nog steeds troosteloze, weinig gebruikte maar wel fraai vormgegeven pleinen worden aangelegd. Onderling zijn sociologen het in hun duiden van dezelfde data ook lang niet altijd eens, wat bleek uit de discussies over de gevolgen van het Amsterdamse erfpachtstelsel. En ten slotte leverden sommige voorgestelde nieuwe definities van de situatie, bij voorbeeld over de ruimte voor toegestane vrijages in de openbaarheid, een felle woordenwisseling tussen spreker en publiek op. Jammer genoeg zijn veel bijdragen uit deze sessies alleen na te lezen in de aan de jubileumdeelnemers uitgedeelde congresmap en niet terechtgekomen in de bundel *Uit de zevende*. Het laat onverlet dat het thema stad een ware *Fundgrube* voor interessante presentaties bleek.

De universiteit van Amsterdam, die zich de laatste jaren niet aflatend als een *stedelijke* universiteit presenteert, zou aan dit imago ook consequenties kunnen verbinden door deze richting van onderzoek zorgvuldig te koesteren en uit te bouwen.

Datzelfde geldt uiteraard voor verschillende veelbelovende onderzoeks- en onderwijsprogramma's op andere terreinen. Concrete voorstellen voor een toekomstscenario van 's lands grootste sociaal-wetenschappelijke faculteit werden tijdens het congres evenwel niet vernomen.

4 De volgende vijftig?

Hoe moet dat nu verder, daar aan die Amsterdamse faculteit? De Swaan maakte er tijdens zijn diesrede enkele opmerkingen over. Voor de toekomst ziet hij mondialisering en de transnationale samenleving als hét discussiethema binnen de PSCW. Die toekomst is in het facultaire *fin de siècle* trouwens al ruimschoots begonnen. Dat er op dit terrein, dat net als het thema 'stad' wellicht de meeste kansen biedt voor verdergaande intrafacultaire samenwerking, al resultaten zijn geboekt, bleek onder meer uit enkele conferentiesessies over de Europese eenwording en over globalisering. Ook enige 'jongere' wetenschapsbeoefenaren uit elk der bloedgroepen – ze waren overigens allen niet meer zo heel piepjong – mochten tijdens een plenaire bijeenkomst hun visie op de toekomst van hun vakgebied uiteenzetten. Zij richtten zich voornamelijk op een inhoudelijk gewenste richting van de ontwikkeling, niet op institutionele voorwaarden waaronder deze ook een kans van slagen zou kunnen hebben. Terwijl dit laatste een actueel punt van zorg is of op z'n minst zou moeten zijn. Niettemin bleek uit hun met verve gepresenteerde beschouwingen dat het aan ideeën voor nieuwe onderzoeksterreinen en -wegen niet ontbreekt. Er is dus nog volop hoop voor een mooi verschiep. Dat een jonge cultureel antropoloog, Mattijs van de Port, tijdens een gebeurtenisrijke en effectvolle discussieavond in de Amsterdamse cultuurtempel De Balie werd uitgeroepen tot de 'meest navolgenswaardige PSCW-er' van de afgelopen vijftig jaar, was ook mooi meegenomen.

Een minder hoopvol teken was evenwel dat het publiek in de conferentiezalen en in de aula tijdens de diesrede gedomineerd werd door kale en grijze koppen, voornamelijk toebehorend aan leden van de mannelijke kunne. De oude *cracks* waren – soms vergezeld van eega's – natuurlijk gekomen om nog eens herinneringen op te halen en de laatste nieuwtjes uit te wisselen. Echter, ook bij aanschouwing van de *fine fleur* van sprekers bleek nog eens, hoezeer de vergrijzing aan de PSCW heeft toegeslagen. Weinig jong bloed achter de katheders, nauwelijks studenten in de zaal – wat moet dat worden met de facultaire toekomst? De gelukkig nog steeds groeiende maar kennelijk niet zo erg op congressen beluste studentenpopulatie heeft te maken met een staf die getalsmatig niet evenredig meegroeit en zichtbaar vergrijst. De mondjesmaat aangestelde jongere generatie moet het doen met een promotiebeurs of met een tijdelijk (wurg)contract, liefst via een universitaire uitzendorganisatie zodat de universiteit niet voor wachtgeld hoeft op te draaien. Zelfs voor haar grootste talenten toont de UvA nauwelijks belangstelling: de gelauwerde Van de Port moet zich bij-

voorbeeld met een wel heel schriele contractkruimel tevreden stellen. Voor de jubilerende faculteit lijkt het zaak aantrekkelijk te blijven voor een nieuwe generatie professoren in spe die de zittende generatie kan opvolgen. Er moet meer groen tussen het grijs anders halen ze in Amsterdam over vijftig jaar een volgende les niet. Wat had de Grote Roerganger van de UvA hierover te zeggen?

5 Een feestje met een bijsmaak

De PSCW is voor het College van Bestuur al lang een oogappel, zo hield collegevoorzitter en socioloog drs. J.K.M. Gevers zijn gehoor voor tijdens wat een feestelijke slotbijeenkomst moest zijn. Ha! *Er is* nog hoop. Hij verkondigde zelfs dat er sprake van liefde was. En permitteerde zich prompt om dan ook maar enkele woorden van kritiek aan de lieveling te wijden, die neer bleken te komen op een bruuske schoffering van de verzamelde Amsterdamse sociale wetenschapsbeoefenaren. Die laatsten schijnen overigens hun wilde haren verloren te zijn, want reageerden niet, gelaten of besmuikt giechelend op de kille kritiek. De 'jaren zestig' waren in Gevers' optiek veel geblaas en weinig wol, PSCW-ers mengen zich volgens hem te weinig in het publieke debat, het gezeur om geld door de faculteit moest maar eens afgelopen zijn omdat het college dat met gulle hand fourneert, men diende de hand wat dieper in eigen boezem te steken en een eind te maken aan het universitaire vegeteren van sommige medewerkers die al jarenlang improductief stoelen warm houden. Nu is dit laatste vanzelfsprekend een probleem, doch nauwelijks meer dan dat van regenteske collegevoorzitters die zelfs een feestje met hun droogstoppelige chagrijn weten te bederven. Wie doet actief mee aan het vernietigen van sociaal en intellectueel kapitaal door zoveel jong talent onbenut te laten? Wie is er nu eigenlijk in laatste instantie verantwoordelijk voor het beleid van de Amsterdamse universiteit? Is deze bestuursvoorzitter wel zo competent als hijzelf meent en is een voortzetting van zijn langdurige carrière aan deze universiteit wel gerechtvaardigd? En wat die 'liefde' betreft: hoorden wij niet een paar jaar geleden ene heer Schrenpf hoog opgeven van een *love baby*, om het arme kind vervolgens, toen het wat lastiger en begroterlijker bleek dan verwacht, *rücksichtslos* te vondeling te leggen? PSCW, let op uw saeck!

Gelukkig was de toespraak van Ed van Thijn, oud-student en tegenwoordig bijzonder hoogleraar aan de faculteit, van een veel beter en humoristischer kaliber. Vooral door zijn persoonlijke herinneringen, gelardeerd met sappige anekdotes, wist hij de lachers geregeld op zijn hand te krijgen. Bij voorbeeld toen hij uit de doeken deed dat hij, zoals voor corpsleden traditie was, in jacquet tentamen bij een trio hooggeleerde heren ging afleggen en toegevoegd kreeg: 'Zo, meneer denkt zeker dat het al feest is!' Van Thijn bleek te beschikken over een boeiende verteltrant en verbloemde niet dat hij als kamerlid bij de roemruchte 'affaire-Daudt' een weinig heldhaftig stemgedrag had getoond. Jammer dat Gevers als spreker na Van Thijn de pret

weer fiks kon bederven. De receptie daarna hoefde eigenlijk niet meer, ofschoon die aan degenen die haar bezochten wel de gelegenheid bood om hun beklag over zoveel bestuurlijke bothed te doen. *With friends like these, who needs enemies?* De toekomst van de zevende blijft zwevende.

Geraadpleegde literatuur

Gevers, A. (red.) (1998) *Uit de zevende*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Goudsblom, J., P. de Rooy en J. Wieten (red.) (1998) *In de zevende*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Swaan, A. de (1998) *Volgende les: De Amsterdamse sociale wetenschap na 50 jaar*. Amsterdam: Vossiuspers AUP.